

**O‘ZBEKISTONDA IJTIMOY DAVLAT QURILISHI
STRATEGIYASI VA IJTIMOY ADOLATNING ASOSIY
YO‘NALISHLARI**

**СТРАТЕГИЯ ПОСТРОЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО
ГОСУДАРСТВА И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ
СПРАВЕДЛИВОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ**

**THE STRATEGY OF BUILDING THE SOCIAL STATE AND THE
MAIN DIRECTIONS OF SOCIAL JUSTICE IN UZBEKISTAN**

Teshaboyev Muhiddin Ma'rifovich,

falsafa fanlari ishlab chiqish falsafa doktori (PhD), TATU FF dotsenti

muhiddinsifat82@gmail.com

Тешабоев Мухиддин Маърифович,

Доктор философии по философии (PhD), доцент ФФ ТУИТ

muhiddinsifat82@gmail.com

Teshaboev Mukhiddin Marifovich,

PhD in philosophy, associate professor FB TUIT,

muhiddinsifat82@gmail.com

Annotatsiya: O‘zbekiston Respublikasi siyosiy mustaqillikka erishgach, jamiyatimiz va davlatimiz institutlarini yangilash bosqichiga kirdi. Madaniyatli o‘zbek xalqi uchun mustaqillikka erishish buyuk tarixiy voqea va tarixiy adolatning tiklanishi sanaladi. Bu muhim tarixiy voqea respublikada globallashuv jarayonlari va fuqarolar urushining o‘ta shiddatli bosqichiga to‘g‘ri keldi. Binobarin, o‘sha davrlarda xalq xo‘jaligi faoliyatini tiklash, mamlakat ijtimoiy hayotining dolzarb muammolarini hal etish yo‘llarini izlash juda muhim edi.

Kalit so‘zlar: fuqarolik jamiyat, huquqiy davlat, Konstitutsiya, Siyosiy,

iqtisodiy, huquqiy tizim, erkinlik, adolat, Fuqarolik jamiyati

Jamiyat taraqqiyoti jarayonida asosiy ijtimoiy institutlardan yangi institusional bilimlar chiqarilishi mumkin. Shunday qilib, oliy ta'lim instituti ma'lum bir bosqichda ijtimoiy ta'lim institutidan ajralib chiqdi. Konstitusiyaviy sud ommaviy huquq tizimidan mustaqil institut sifatida tashkil etilgan. Bunday tabaqalanish ijtimoiy taraqqiyotning muhim belgilaridan biridir.

Ijtimoiy institutlarni odamlarning ko'plab individual harakatlarini birlashtiradigan va muvofiqlashtiradigan jamiyat tuzilishining markaziy tarkibiy qismlari deb atash mumkin. Ijtimoiy institutlar tizimi, ular o'rtasidagi munosabatlar jamiyat shakllanishining asosi bo'lgan va barcha oqibatlariga olib keladigan tuzilmadir.[1] Jamiyatning tarkibiy qismlarini tashkil etuvchi poydevor, tuzilma nima, uning kuchliligi, fundamentalligi, monolitligi, barqarorligi nimada ko'rinadi?

Eski tuzilma doirasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, rasmiylashtirish, standartlashtirish va yangi ijtimoiy institutlarni yaratish jarayoni institusionalizatsiya deb ataladi. Uning darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, ijtimoiy hayot shunchalik yaxshi bo'ladi. Asosiy iqtisodiy ijtimoiy institutlar guruhiga quyidagilar kiradi: mulk, bozor, pul, ayirboshlash, banklar, moliya, iqtisodiy hayotni ijtimoiy hayotning boshqa sohalari bilan bog'lovchi murakkab ishlab chiqarish munosabatlari tizimini tashkil etuvchi turli iqtisodiy birlashmalar.[2]

Ijtimoiy institutlarning rivojlanishi tufayli butun iqtisodiy munosabatlar tizimi va umuman jamoatchilik ishlaydi, ijtimoiy ish sohasidagi shaxs ijtimoiylashadi, iqtisodiy xulq-atvor meyorlari va axloqiy qadriyatlar o'zgaradi. Iqtisodiyot va moliya sohasidagi barcha ijtimoiy institutlar uchun umumiy bo'lgan to'rtta xususiyatni ta'kidlaymiz:

ijtimoiy munosabatlar ishtirokchilarining o'zaro ta'siri;

institutlar faoliyatini ta'minlash uchun tayyorlangan professional kadrlar mavjudligi;

iqtisodiy hayotdagi ijtimoiy o'zaro munosabatlarning har bir ishtirokchisining huquqlari, majburiyatlari va funksiyalarini aniqlash;

iqtisodiyotdagi o'zaro ta'sir jarayonini tartibga solish va samaradorligini nazorat qilish.

Iqtisodiyotning ijtimoiy institut sifatida rivojlanishi nafaqat iqtisodiy qonuniyatlarga, balki sotsiologik qonuniyatlarga ham bo'ysunadi. Ushbu institutning faoliyati, uning tizim sifatida yaxlitligi iqtisodiyot va moliya sohasidagi ijtimoiy institutlar ishini nazorat qiluvchi, ularning a'zolarining xatti-harakatlarini nazorat qiluvchi turli ijtimoiy institutlar va ijtimoiy tashkilotlar tomonidan ta'minlanadi.[3]

Iqtisodiyot o'zaro aloqada bo'lgan asosiy institutlar – siyosat, ta'lim, oila, huquq va boshqalar.

Iqtisodiyotning ijtimoiy institut sifatidagi asosiy funksiyalari: tadbirkorlik subyektlari, ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilarning ijtimoiy manfaatlarini muvofiqlashtirish; shaxslar, ijtimoiy guruhlar, guruhlar va tashkilotlarning ehtiyojlarini qondirish; iqtisodiy tizim doirasida, shuningdek, tashqi ijtimoiy tashkilotlar va institutlar bilan ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash; ehtiyojlarni qondirish, tadbirkorlik subyektlari o'rtasida tartibni saqlash va nazoratsiz raqobatning oldini olish jarayonida.[4]

Ijtimoiy institut faoliyatining asosiy maqsadi barqarorlikka erishish va uni qo'llab-quvvatlashdir. Iqtisodiyotning ijtimoiy institut sifatida barqarorligi, eng avvalo, hududiy-iqlim sharoiti, mehnat resurslarining mavjudligi, moddiy ishlab chiqarishning rivojlanish darajasi, iqtisodiyotning muayyan tarmog'ining holati, davlatning ijtimoiy tuzilishi kabi obyektiv omillar bilan belgilanadi. Iqtisodiyot va siyosat ko'pincha jamiyat rivojlanishiga va uning ijtimoiy tizim sifatida barqarorligiga katta ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy institutlar hisoblanadi.

Iqtisodiyot ijtimoiy institut sifatida ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishi uchun moddiy asos yaratadi, chunki beqaror va kambag'al jamiyat aholining normal o'sishini, tizim rivojlanishining intellektual va ta'lim bazasini saqlay olmaydi. Barcha ijtimoiy institutlar iqtisodiyot instituti bilan bog'liq bo'lib, uning holatiga qarab, ko'pincha uning iqtisodiy taraqqiyoti va siyosiy tizim rivojlanishining kuchli stimulyatorlari bo'lib, jamiyatning rivojlanish

istiqbollarini belgilaydi.

Siyosat ijtimoiy institut sifatida qonunlarni yaratadi va hokimiyat funksiyalarini bajaradi, bu esa ijtimoiy hayotning ustuvor sohalarini soha sifatida rivojlantirishni moliyalashtirish imkonini beradi. Rossiya ijtimoiy tajribasi shuni ko'rsatadiki, bozor munosabatlariga o'tishda davlatning ma'naviy kapitalini yaratishda bevosita ishtirok etuvchi madaniyat va ta'lim kabi ijtimoiy institutlarning ta'siri keskin oshadi.[5]

O'zbekistonning ijtimoiy davlat qurilishi modeli dunyoning ko'plab siyosiy institutlarida qiziqish bilan o'rganilmoqda. O'zbekistonning ijtimoiy davlat qurilishi modelining eng muhim xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning tez sur'atlari. O'zbekiston 2017-2022 yillarda jadal va barkamol rivojlanish davrini boshidan kechirdi. Bu yillar davomida O'zbekistonning davlat byudjeti 30 milliard manatga, valyuta zaxiralari 54 milliard dollarga yetdi. So'nggi yillarda koronavirus pandemiyasi, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining salbiy oqibatlari, neft narxining keskin tushib ketishi rivojlanish sur'atlarini biroz pasaytirgan bo'lsa-da, sekinlashuv kuzatilmayapti va davlatimizning ijtimoiy himoya strategiyasi o'zgarishsiz qolmoqda. 2022-yilgi davlat byudjetining 46,6 foizdan ortig'i ijtimoiy xarajatlarga yo'naltirilgani ham aytganlarimizni tasdiqlaydi.[6]

2. Hududlarning barkamol rivojlanishi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mamlakatimiz taraqqiyoti barcha sohalarda, barcha hududlarda davom etishi, uni kompleks tarzda amalga oshirish zarurligini juda to'g'ri ta'kidlamogda. Aniq yo'naltirilgan ijtimoiy siyosat samarasida bugun respublikamiz poytaxtida mavjud ijtimoiy-madaniy infratuzilma hududlarda ham bir xil darajada yaratilgan. Bu taraqqiyot hududlarda istiqomat qilayotgan aholining madaniy-maishiy turmush sharoiti yaxshilanishida yaqqol namoyon bo'lmoqda.

3. Ijtimoiy infratuzilma loyihalariga e'tibor qaratish. O'zbekistonning ijtimoiy davlat qurilishi strategiyasining asosiy yo'nalishi sifatida aholining ijtimoiy-madaniy ehtiyojlarini yuqori darajada qondirish siyosati ko'zda tutilgan.

Mazkur yo'nalishning amalga oshirilishi natijasida keyingi 18 yilda 3000 dan ortiq ta'lim muassasasi, 700 dan ortiq tibbiyot muassasasi qayta qurilib yoki kapital ta'mirlanib, zamonaviy asbob-uskunalar va jihozlar bilan jihozlanib, fuqarolar foydalanishiga topshirildi. Shu yillarda 16 ming kilometr zamonaviy yo'llar qurildi, ko'priklar qurildi, yuzlab madaniyat uylari, sport olimpiya majmualari qurildi, istirohat bog'lari ochildi. Odamlarning sog'lom turmush tarzini ta'minlash maqsadida minglab kilometr suv va oqava suv tarmoqlari tortilib, suvni tozalash moslamalari o'rnatildi.

4. Inson kapitalini rivojlantirish. Ijtimoiy davlatda inson omili ichki siyosat markazida turadi. Insonning salomatlik, baxt va ijtimoiy farovonlik holatidagi hayoti to'xtaydi. Bolalarga g'amxo'rlik qilish, yoshlarni qo'llab-quvvatlash, O'zbekistonning raqobatbardosh, zamonaviy tafakkuri, madaniyati va ilm-fani chaqiriqlariga munosib javob bera oladigan kadrlar salohiyatini tarbiyalash davlatimiz ijtimoiy siyosatining muhim tarkibiy qismidir.[7] O'zbekiston hukumati tomonidan ta'lim sohasida 30 ta va sog'liqni saqlash sohasida 20 ta davlat dasturining qabul qilinishi va amalga oshirilishi, bolalar huquqlariga oid 40 dan ortiq qonunlarning amalga oshirilishi, O'zbekistonning iqtidorli yoshlarining o'qishini ta'minlaydigan davlat dasturining qabul qilinishi e'tiborga molikdir. O'zbekiston iqtisodiyotining uzoq muddatli rivojlanishi zamonaviy talablarga javob beradigan fan va ta'limga asoslanishi kerak, deb hisoblaydi. Shuning uchun:

- milliy boylikdagi inson kapitalining ulushini oshirish;
- kasbiy mahorat, ijtimoiy odatlar va raqamli ko'nikmalarning o'zaro bog'liqligiga asoslangan "umr bo'yi ta'lim"ga alohida ahamiyat berish;
- maktabgacha ta'lim ko'lamini kengaytirish;
- umumiy ta'lim mazmunini mustahkamlash bo'yicha ta'lim tizimini izchil modernizatsiya qilishni davom ettirish;
- integrativ o'qitish tajribasini rivojlantirish va uning asosida mamlakatning xalqaro baholashda yetakchi o'rinni egallashini ta'minlash;
- raqamli ko'nikma va odatlarni shakllantirish;

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

- sifatli ta'lim olish, ilmiy bilim va inklyuziv ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, bu boradagi zamonaviy texnologiyalardan keng foydalanish;
- ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalardan bo'lgan talabalarga moddiy yordam ko'rsatish, ta'lim talabalari krediti jamg'armasining imkoniyatlarini kengaytirish;
- kadrlar tayyorlashni mehnat bozori talablariga moslashtirish;
- yoshlarda davlat boshqaruvi sohasida muhim bilim, ko'nikma va tajribalarni shakllantirish;
- kasb-hunar ta'limi tizimini rivojlantirish doirasida xalqaro talablar bo'yicha mutaxassislar tayyorlash;
- ta'limning zamonaviy shakllarini, shu jumladan masofaviy ta'limni qo'llashni qo'llab-quvvatlash;
- ta'lim boshqaruvini takomillashtirish;
- oliy ta'lim muassasalarining mustaqilligini oshirish;
- smart universitet modelini joriy etish, universitet kampuslarini yaratish;
- oliy ta'lim muassasalarini xalqaro talablar asosida akkreditatsiya qilish tizimini shakllantirish;
- milliy kadrlar tayyorlashda xorijda ta'lim tizimining imkoniyatlaridan foydalanishni kengaytirish;
- ta'lim-fan-biznes birligini ta'minlashni qo'llab-quvvatlash;
- oliy ta'lim muassasalari faoliyatida xalqaro raqobatbardoshlikni ta'minlash partiyaning maqsadlaridan biridir.

Adabiyotlar

1. Marifovich T. M. HISTORICAL-CONCEPTUAL ANALYSIS OF EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISLAMIC TEACHING //Frontline Social Sciences and History Journal. – 2023. – T. 3. – №. 07. – С. 26-33.
2. Тешабоев М. ИJTIMOIIY ADOLATNI TA'MINLASHNING PRINSIPIAL MASALALARI //Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 8.

3. Teshaboev M. M. PROSPECTS FOR IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION AND EDUCATION WITHOUT CORRUPTION IN THE NEW UZBEKISTAN //Research Focus. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 534-541.
4. Тешабоев М. М. ИЖТИМОЙ АДОЛАТ ВА ИЖТИМОЙ ТЕНГЛИК ТУШУНЧАСИ ҲАҚИДА ТУРЛИЧА ФИКРЛАР //Academic research in educational sciences. – 2023. – Т. 5. – №. NUU Conference 2. – С. 668-676.
5. Тешабоев М. М. АХЛОҚИЙ МАДАНИЯТ ТУЗИЛМАСИ ВА МОДЕЛЛАРИ //ILMIY XAVARNOMA. – Т. 37.
6. Тешабоев М. М. Формирование основ нравственной культуры личности в образовательном процессе и гуманистическое мировоззрение //Credo new. – 2011. – №. 1. – С. 19-19.
7. Teshaboev M. Moral Upbringing In Educational Sphere //The American Journal of Social Science and Education Innovations. – 2021. – Т. 3. – №. 06. – С. 180-184.